

Tyto připomínky však nesnižují přínos Venclíkovy nadmíru inovativní práce, potvrzující skutečnost, že inspirativní publikace, v jejichž centru stojí hrady, zámky a další památky, nemusejí být pouze produktem ryze uměnovědných přístupů. Kromě Venclíkovy invence a dalších kvalit, o nichž již byla řeč výše a které činí práci přitažlivou jak pro odbornou, tak i laickou veřejnost, se sluší vyzdvihnout i zdařilé vykreslení toho, jak se „velké dějiny“ promítly do dějin hradu (třebaže i ten lze v tomto ohledu označit za „velký“). Autorovi knihy se totiž na jejích stranách podařilo prostřednictvím reflexí Karlštejna zachytit velmi široký kontext vývoje společnosti v českých zemích zejména v 19. století a na příkladu tohoto hradu podat i obraz některých zásadních milníků našich dějin a toho, jak tyto události, respektive procesy ovlivnily oblast kultury.

Filip Binder

Christopher Alan BAYLY, *Zrod moderního světa 1780–1914. Globální spojitosti a srovnání*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2019, 587 s., ISBN 978-80-7325-469-8

Kniha britského historika Christophera Alana Baylyho *Zrod moderního světa 1780–1914* je velkolepým dílem. Na období 19. století se zaměřuje řada historiků, a proto je historickou literaturou zpracováno poměrně bohatě. Málokdo však napsal tak obsáhlou monografii jako Bayly. Nechci tím však říci jen to, že publikace má mnoho stran (více než pět set), mám na mysli spíše hutnost textu. Množství informací na čtvereční palec jedné tiskové strany je až dechberoucí.

Úvod monografie se věnuje východiskům autorova bádání a hlavním problémům, které jsou se studiem tématu spojeny (definice modernosti, chápání globální historie v postmodernismu, volba nejvýznamnějších faktorů majících vliv na společenské změny). Jádrem knihy je děleno do čtyř částí, přičemž každá z nich obsahuje ještě tři až čtyři podkapitoly.

V první kapitole, nazvané „Konec starého režimu“, se autor zaměřuje na popis lidské společnosti na prahu změn, které prodělala od roku 1780. První podkapitola popisuje principy, jimiž se řídila tehdejší společnost, druhá představuje její vlastní transformace a třetí zkoumá vlny revolucí, proběhnuvší ve světě od počátku osmdesátých let 18. století, jejich dílčí specifické rysy a dopad na ostatní společenství ve světě.

Ve druhé části Bayly sleduje vývoj ve světě mezi lety 1815 a 1900, přičemž reflektuje formování nových národnostních konstrukcí, zrod nacionalismů a internacionalismu, vzestup Velké Británie, která byla po napoleonských válkách hegemonek na světových mořích, objevování principů nového pojetí výstavby měst a adaptace stávajících sídel.

Třetí kapitola monografie opouští ryze chronologické dělení a směřuje svoji pozornost k teoretickému zázemí budování moderního světa. Představeny jsou dobové problémy provázející definování státu, vymezení jeho pravomocí, principy, podle kterých je možné jej řídit; prostor je věnován i popisu vývoje liberalismu, racionalismu, socialismu či vědy. Stranou nezůstává ani role, vliv a transformace náboženství

Sachsen-Weimar-Eisenach, in: Helmut-Eberhard Paulus — Susanne Rott (edd.), *Burgen im Historismus. Die Veste Heldburg im Kontext des Historismus*, Regensburg 2013, s. 45–55.

v různých částech světa během 19. století. Tuto část uzavírá podkapitola shrnující pozici a genezi umění přibližně od poloviny 18. století až po rok 1914. Zde stojí za zmínku to, že autor věnoval umění necelých třicet stran a na rozdíl od jiných témat, ke kterým se vrací napříč textem a důkladně analyzuje jejich genezi, jde o část uzavřenou, v knize dále nezkoumanou.

Předposlední část Christopher Bayly věnoval z dnešního hlediska stinným stránkám zejména druhé poloviny 19. věku, a sice otázkám nevolnictví, otrokářství a „genderové podřízenosti v liberálním věku“. Závěrečná část pak spojuje dva bloky, které by mohly v monografii existovat nezávisle na sobě. Prvním z nich je reflexe stavu před první světovou válkou, vývoje nacionalismů a krize liberalismu; druhá má charakter sumarizace celé knihy a rekapituluje nejvýraznější jevy, které způsobovaly společenské změny.

V předmluvě je celá knižní řada „Blackwell History of the World“, v jejímž rámci tato publikace vyšla, charakterizována jako sud. Jeho části jsou záměnné za narativy dlouhodobého regionálního vývoje. Vše drží pohromadě obruče — ty v metafoře zastupují globální dějiny. Dle mého soudu se přesně takto dá popsat i kniha Christophera Baylyho. Velmi pěkně vyplňuje zvláštní prostor, vzniklý po nástupu kritiky europocentrismu, pocitu veledůležitosti evropské společnosti a dalších úvah a konstruktů objevujících se zejména na starém kontinentě. V důsledku vývoje vědy tyto myšlenky postupně oslabily, stejně jako výklady modernity. Christopher Bayly svou práci nesledoval dějiny střetů společností, nepsal optikou „Evropa transformovala oblast určitým způsobem“, ani „silný zřídil takový společenský systém u poraženého“. Bayly mapoval řady změn, na kterých se aktivně podílelo velké množství lidí z různých částí světa. Docílil toho profesionálním způsobem — ve své monografii dal nestranně a rovnoměrně prostor jednotlivým skupinám a jejich příběhům.

Autor již v úvodu vyvrací ve veřejném prostoru nezřídka reflektovanou představu o tom, že globalizace je úzce spojena se soudobou společností. Upozorňuje na to, že v určité podobě existovala přinejmenším v tom časovém období, kterým ohraničil své bádání v recenzované monografii. Dále Bayly popisuje situaci ve světě krátce před rokem 1780. Elegantně připomíná skutečnost, že vývoj civilizací se na mnoha místech světa nacházel v podobném stadiu. Například rolníci obvykle představovali osmdesát procent obyvatelstva a mezi měšťany se (zatím jen pozvolna) začaly objevovat náznaky kapitalismu. K tomuto jevu navíc docházelo jen v některých oblastech — lokálně v severozápadní Evropě, v pobřežní a poříční Číně a na březích země vycházejícího slunce. Klíčovým faktorem pro budoucí vývoj byla bohatost úrody. Autor v této souvislosti připomíná, že problémy s dodávkami potravin nebyly jen záležitostí „nevyspělých“ zemí. S obtížemi se po dlouhou dobu potýkaly i kontinentální státy jako například Francie, a to v celkem pravidelných intervalech. Bayly rovněž připomíná, že je nutné oprostít se od některých stereotypů (mýty o „hlouposti“ rolníků, šířené již v 18. století mezi některými intelektuály, nebo neschopnost čelit změnám ve společnosti u starých mocností v Číně, Japonsku nebo na Blízkém východě).

Zajímavou pasáží je rovněž kapitola „Politika rozdílnosti“. Bayly v ní analyzuje státy, jež jsou označovány za absolutistické. U nich se v obecném povědomí předpokládá, že panovník zasahoval prakticky do veškerých záležitostí své země. Cílem

pochopitelně měla být uniformita, jednota a ideální přehled o stavu věcí. Avšak podle poznatků Williama Beika, Burtona Steina či Jonathana Spenceho se zdá, že skutečnost byla poněkud odlišná. Panovník se opíral o lokální „pány“, případně celé komunity či magnáty, kteří mu slíbili věrnost a využívali svých tradičních konexí, jež v daných oblastech měli. Panovník často předával část své moci těmto „zmocněncům“, například výměnou za finanční prostředky. Kupříkladu předrevoluční Francie měla problém spíše s dávkami, které požadovali finanční podnikatelé, než s těmi, které vybíral sám král. Obliba rozmanitosti kolonizovaných oblastí byla značná. Mít „exotické“ poddané a dovážet od nich rozličné předměty a plodiny výrazně zvyšovalo panovnickou prestiž i věhlas země, které vládl. Bayly hovoří i o tom, jak rychle se některé komodity a myšlenky staly žádanými po celém světě, a to i u původních obyvatel: například Havajané brzy začali vyhledávat čínský porcelán a evropské látky, mughalští vládcové přejímali přístupy chování k hinduistickým asketům od Alexandra Velikého a muslimští myslitelé upravovali morální vzorce podle Aristotela.

Vlny revolucí se ve třetí čtvrtině 18. století rozlily po celém světě jako velká voda. Na chudší obyvatele zemí, kteří nepatřili do šlechtického či duchovního stavu, se zaměřili někteří učenci (zejména tehdejší francouzští filozofové) a intenzivně se snažili o vytvoření dalších konceptů podepírajících úlohu a význam do té doby opomíjených sociálních skupin. Neurození lidé, například řemeslníci či měšťané, o sobě začali přemýšlet ve zcela nové perspektivě. Nesmíme ale zapomínat ani na další roviny revolučních hnutí. Bayly upozorňuje na to, že řada revolucionářů vzešla z privilegovaných vrstev společnosti a netrpěla hmotnou nouzí. Autor k tomuto v příslušné kapitole své monografie cituje tezi Edmund Burka, že revoluce dovedla francouzský stát až k „tyranii lůzy“, masakrující své vlastní lidi a bývalé spojence. A to jistě neodpovídá vzletným myšlenkám rovnosti, volnosti a bratrství. Řada průkopnických úvah byla přitom promptně využita k vytvoření nových ideologických nástrojů státu. Vystávaly také otázky legitimacy panovnické vlády. Napoleon Bonaparte, syn revoluce, přišel během svých vojenských výpadů s konceptem reorganizace Evropy na základě rasy a etnické příslušnosti. Výrazně upozadil význam vládnoucí dynastie. Posuny nastaly i v jiných oblastech — britské impérium mající v armádě hinduisty a muslimy ze svých kolonií bylo ve státní správě nuceno respektovat i jiné náboženské proudy, dříve nepřijímané. Došlo tak k tomu, že byla odstraněna nutnost hlásit se k anglikánskému vyznání.

Stranou pozornosti Christophera Baylyho nezůstalo ani téma urbanismu a rozvoje měst. Autor upozorňuje například na skutečnost, že vývoj měst neprobíhal rovnoměrně. V Pacifiku nebo některých asijských oblastech vznikala města jen velmi pomalu a stejně tomu bylo i s jejich modernizací. Změny byly zpomalovány i tehdejšími principy široké a úzce spolupracující rodiny, které po vlnách stěhování do měst často vzaly zaskvě. Dlouhou dobu proto převládala spíše migrace mezi městy než mezi městem a vesnicí. Christopher Bayly rovněž připomíná to, že v 19. století nebyl život ve městech pro řadu lidí nikterak idylický. Rostoucí sociální a ekonomický rozdíl mezi bohatnoucí elitou a strádajícími dělníky žijícími v často velmi těžkých podmínkách byl nepřehlédnutelný. Nuzné podmínky a chudoba pak živily vlny až panického strachu ostatních obyvatel města obávajících se o majetek či zdraví. Určitá míra

anonymity v aglomeracích tyto pocity ještě posilovala. Zvýšení kriminality, rozšíření drog a rozličných chorob, ale také buřičství či přítomnost členů náboženských sekt byla témata, která děsila tehdejší obyvatele. Ti odpovídali požadavkem na posílení policejních hlídek. Za nebezpečné bývali označováni zejména lidé hovořící jiným jazykem nebo vyznávající odlišnou víru. Tak se ve Spojených státech amerických v polovině 19. století stali nepohodlnými Irové, v Rakousku a Německu zase Slované z jihu nebo z východu evropského kontinentu, případně židé. Nárůst agresivity a segregace se na konci století mohutně rozšířil po velké části světa.

Pozvolna zastarávalo tradiční rozvržení budov ve městech. Mnohé domy byly adaptovány na hotely, zakládaly se kluby a kavárny. Lidé objevovali dosud ne zcela tušené možnosti využívání volného času. Zmíněná místa sloužila k odpočinku, setkávání či například k politickým či filozofickým rozpravám. Chudší obyvatelstvo navštěvovalo například zápasy v boxu, zakládalo kluby, ve kterých vedlo politickou agitaci, rozvíjelo fotbal či závody chrtů, a to jak v Londýně a dalších větších britských městech, tak na evropském kontinentě.

Zrod moderního světa 1780–1914 spojuje velké množství poznatků a hledá mezi nimi souvislosti, které mohly čtenáři dosud unikat. Christopher Bayly v knize pokrývá řadu aspektů, jež pomohly vytvořit soudobý svět. Pod přívalem informací se například snadno ztratí pasáž umístěná již v úvodu, v níž se hovoří o uniformitě odívání. Snaha být moderní přiváděla různé skupiny obyvatel k imitaci „západního“ oděvu. Bayly zasazuje do kontextu i tento jev a uvádí, že i přes vnější uniformitu si lidé dokázali udržet vnitřní rozmanitost. Hrdí maorští náčelníci neztratili nic ze své identity, a to ani když nosili černý kabát evropského střihu s bílým motýlkem. Stejně to bylo například s indiánským náčelníkem Geronimem nebo japonskými gentlemany daleko na Východě. Jak je v knize uvedeno: uniformita není synonymem pro homogenitu.

Zrod moderního světa 1780–1914 perfektně poslouží čtenářům k prohloubení znalostí, rozšíření obzorů a uvědomění si různých vazeb mezi událostmi. Je však dobré mít již povědomí o dění ve vymezené době, a to alespoň v Evropě.

Jiří Tarant

HLEDÁNÍ HRANICE MOŽNÉHO ZA ZDMI KOSTELŮ.*

Michal SKLENÁŘ, Děkan Václav Bošík. *Farnost v Ústí nad Orlicí mezi lety 1927 a 1963 jako obraz dějin římskokatolické církve, Praha, Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, 316 s., ISBN 978-80-88292-56-2*

Mikrohistorie je badatelsky i čtenářsky atraktivní disciplínou umožňující historikům zachytit velké dějiny v malém prostoru. Její nespornou předností je možnost sledo-

* Tato práce vznikla za podpory projektu *Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě*, reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734, financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj a řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.